

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КАТЕГОРІЙ «ЕФЕКТИВНІСТЬ», «РОЗВИТОК» І «ЯКІСТЬ» У ПРОЦЕСІ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© 2019 ШИМАНОВСЬКА-ДІАНИЧ Л. М., РИБАЛКО-РАК Л. А., БОЙКО Г. С.

УДК 378:37.07:33 – 047.22
JEL: M10; I23

Шимановська-Діанич Л. М., Рибалко-Рак Л. А., Бойко Г. С. Взаємозв'язок категорій «ефективність», «розвиток» і «якість» у процесі оцінювання діяльності закладу вищої освіти

У статті досліджено взаємозв'язок категорій «ефективність», «розвиток» і «якість» у процесі оцінювання діяльності закладу вищої освіти з метою створення передумов для вдосконалення методичних підходів до управління освітніми закладами. Процес оцінки ефективності та рівня розвитку закладу вищої освіти вимагає від суб'єктів управління ЗВО постійного моніторингу тактики та стратегії розвитку для підвищення конкурентоспроможності в умовах складного та динамічного зовнішнього середовища. Мету дослідження було реалізовано за рахунок обґрунтування існуючих підходів до змісту та економічної сутності категорій «ефективність закладу вищої освіти», «розвиток закладу вищої освіти», «якість освіти», візуалізації взаємозв'язку основних категорій такого підходу. Доведено, що сучасні підходи до оцінки ефективності та рівня розвитку ЗВО знаходять відображення в нормативно-правових актах держави, де головним критерієм ефективності освіти визначено якість, а основними інструментами реалізації цього підходу можна вважати процедури ліцензування та акредитації. Обґрунтовано висновки про відсутність універсального та досконалого методу оцінювання ефективності та рівня розвитку закладу вищої освіти, результати застосування якого комплексно та системно відображали б усі сильні сторони та можливості організації. Результати оцінки, їх аналіз та коригування служать умовою забезпечення необхідних вимог ліцензування, акредитації, а також участі ЗВО в рейтингуванні. Якість процесів, їх побудова, реалізація і моніторинг визначають ефективність діяльності ЗВО; від ефективності залежить рівень розвитку, який, своєю чергою, ґрунтується на якості досягнутої мети, що веде до якісно нового рівня розвитку закладу вищої освіти.

Ключові слова: ефективність, розвиток, якість освіти, заклад вищої освіти.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-9-308-313>

Рис.: 1. **Бібл.:** 15.

Шимановська-Діанич Людмила Михайлівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри менеджменту, Полтавський університет економіки і торгівлі (вул. Ковалів, 3, Полтава, 36014, Україна)

E-mail: ludad5846@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6499-0953>

Рибалко-Рак Леся Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Полтавський університет економіки і торгівлі (вул. Ковалів, 3, Полтава, 36014, Україна)

E-mail: rybalko2004@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2269-9209>

SPIN: <http://elibrary.ru/9583-8130>

Бойко Ганна Степанівна – аспірантка кафедри менеджменту, Полтавський університет економіки і торгівлі (вул. Ковалів, 3, Полтава, 36014, Україна)

E-mail: bdepk2017@ukr.net

УДК 378:37.07:33 – 047.22
JEL: M10; I23

UDC 378:37.07:33 – 047.22
JEL: M10; I23

Шимановская-Дианич Л. М., Рыбалко-Рак Л. А., Бойко А. С.

Взаимосвязь категорий «эффективность», «развитие» и «качество» в процессе оценки деятельности учреждения высшего образования
В статье исследована взаимосвязь категорий «эффективность», «развитие» и «качество» в процессе оценки деятельности учреждения высшего образования с целью создания предпосылок для совершенствования методических подходов к управлению образовательными учреждениями. Процесс оценки эффективности и уровня развития учреждения высшего образования требует от субъектов управления УВО постоянного мониторинга тактики и стратегии развития для повышения конкурентоспособности в условиях сложной и динамичной внешней среды. Цель исследования была реализована за счет обоснования существующих подходов к содержанию и экономической сущности категорий «эффективность учреждения высшего образования», «развитие учреждения высшего образования», «качество образования», визуализации взаимосвязи основных категорий такого подхода. Доказано, что современные подходы к оценке эффективности и уровня развития УВО находят отражение в нормативно-правовых актах государства, где главным критерием эффективности образования определено качество, а основными инструментами реализации этого подхода можно считать процедуры лицензирования и аккредитации. Обоснованы выводы об отсутствии универсального и совершенного метода оценки эффективности и уровня развития учреждения высшего образования, результаты применения которого комплексно и

Shymanovska-Dianyach L. M., Rybalko-Rak L. A., Boyko A. S. Interconnection of Categories of «Efficiency», «Development» and «Quality» in the Process of Evaluating the Activities of Higher Education Institution

The article explores the interconnection of the categories of «efficiency», «development» and «quality» in the process of evaluating the activities of higher education institutions (HEI) in order to create the prerequisites for improving the methodical approaches to the management of educational Institutions. The process of evaluating the efficiency and level of development of higher education institution requires the management subjects of a HEI to constantly monitor the tactics and development strategies in order to improve competitiveness in conditions of a complex and dynamic external environment. The aim of the research is implemented by means of substantiating the existing approaches to the content and economic essence of the categories of «efficiency of higher education institution», «development of higher education institution», «quality of education», visualization of the interconnectedness of the main categories of this approach. It is proved that modern approaches to evaluating the efficiency and level of development of a HEI are reflected in the normative legal acts of the State, where the main criterion for the efficiency of education is defined by quality, and the main instruments for implementing this approach be the licensing and accreditation procedures. The conclusions about the lack of a universal and perfect method of evaluating the efficiency and level of development of higher education institutions, the results of ap-

системно отражали бы все сильные стороны и возможности организации. Результаты оценки, их анализ и корректировка служат условием обеспечения необходимых требований лицензирования, аккредитация, а также участия УВО в рейтинговании. Качество процессов, их построение, реализация и мониторинг определяют эффективность деятельности учреждения высшего образования; от эффективности зависит уровень развития, который, в свою очередь, основывается на качестве достигнутой цели, ведет к качественно новому уровню развития учреждения высшего образования.

Ключевые слова: эффективность, развитие, качество образования, учреждение высшего образования.

Рис.: 1. Библ.: 15.

Шимановская-Дианч Людмила Михайловна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой менеджмента, Полтавский университет экономики и торговли (ул. Ковалю, 3, Полтава, 36014, Украина)

E-mail: ludad5846@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6499-0953>

Рыбалко-Рак Леся Андреевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента, Полтавский университет экономики и торговли (ул. Ковалю, 3, Полтава, 36014, Украина)

E-mail: rybalko2004@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2269-9209>

SPIN: <http://elibrary.ru/9583-8130>

Бойко Анна Степановна – аспирантка кафедры менеджмента, Полтавский университет экономики и торговли (ул. Ковалю, 3, Полтава, 36014, Украина)

E-mail: bdepk2017@ukr.net

plication of which would reflect all the strengths and capabilities of the organization in a comprehensive and systematic way, are substantiated. The results of the evaluation, their analysis and adjustment are a condition for ensuring the necessary requirements on licensing, accreditation, as well as participation of a HEI in the ratings. The quality of processes, their construction, implementation and monitoring determine the efficiency of higher education institution; level of development depends on the efficiency, which, in turn, is based on the quality of the goal achieved and leads to a qualitatively new level of development of the institution of higher education.

Keywords: efficiency, development, quality of education, institution of higher education.

Fig.: 1. Bibl.: 15.

Shymanovska-Dianyach Lyudmila M. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Management, Poltava University of Economics and Trade (3 Kovalia Str., Poltava, 36014, Ukraine)

E-mail: ludad5846@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6499-0953>

Rybalko-Rak Lesia A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Poltava University of Economics and Trade (3 Kovalia Str., Poltava, 36014, Ukraine)

E-mail: rybalko2004@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2269-9209>

SPIN: <http://elibrary.ru/9583-8130>

Boiko Anna S. – Postgraduate Student of the Department of Management, Poltava University of Economics and Trade (3 Kovalia Str., Poltava, 36014, Ukraine)

E-mail: bdepk2017@ukr.net

Ефективне функціонування та сталий розвиток системи вищої освіти є стратегічним завданням держави, вирішення якого прямо впливає на соціальну стабільність та результативність реформ у всіх галузях національної економіки. Ключовим методичним аспектом оцінки ефективності та рівня розвитку закладу вищої освіти (ЗВО) є аналіз функціонування окремих суб'єктів господарювання в галузі освіти, від яких залежать можливість забезпечення інноваційної моделі розвитку на основі економіки знань. В умовах економіки знань управління ЗВО – це, перш за все, управління процесом його розвитку. Освітня діяльність, яку здійснює ЗВО, в умовах економіки знань є засобом виробництва знань, умінь і навичок. У розвинутих країнах саме ця сфера економічної діяльності визначає їх конкурентоздатність.

Заклад вищої освіти – це складна соціально-економічна система, що має особливу специфіку, яка об'єднує такі аспекти, як навчальний продукт і послуга щодо надання знань та кінцева продукція (випускники-фахівці). Тому процес оцінки ефективності та рівня розвитку ЗВО є також специфічним, зокрема за критеріями ефективності та якості освіти, що вимагає від суб'єктів управління ЗВО постійного моніторингу тактики та стратегії розвитку задля підвищення конкурентоспроможності в умовах складного та динамічного зовнішнього середовища.

Постійний пошук нових науково-прикладних напрямів удосконалення процесів управління у ЗВО протягом тривалого часу не позначився на кількості актуальних досліджень із проблеми та продовжує набувати подальшого розвитку в умовах сьогодення.

Саме тому сучасні методичні підходи до оцінки ефективності та рівня розвитку закладу вищої освіти знаходять відображення в працях багатьох науковців, де вирішуються окремі частини названої наукової проблеми. Серед них такі дослідники, як: Булатова Р. М., Тутуз Ю. Р., Філін Н. Н., Вікторов В. Г., Демидов С. Р., Єсіна О. Г., Зінченко В. О., Кирилов А. Г., Кісіль М. В., Ковальов А. І., Ляшенко О. І., Матюх С. А., Мойсеєнко І. П., Гринькевич О. С., Пушкарьов Ю. В., Латуха О. А. та багато інших.

Це викликано постійним інтересом до пошуку напрямів удосконалення процесу управління у ЗВО, резервів його подальшого розвитку та складових потенціалу, зокрема за рахунок прийняття управлінських рішень на основі критичного аналізу інформації про його діяльність у попередньому звітному періоді, отриманої за результатами оцінки його ефективності.

Мету статті спрямовано на дослідження взаємозв'язку категорій «ефективність», «розвиток» і «якість» у процесі оцінювання діяльності закладу вищої освіти, що створить передумови для вдосконалення методичних підходів до управління ЗВО.

Досягнення мети дослідження відбулося за рахунок виконання таких завдань: дослідження існуючих підходів до змісту та економічної сутності категорій «ефективність ЗВО», «розвиток ЗВО», «якість освіти»; візуалізація на схемі взаємозв'язку основних категорій такого підходу.

Методологія виконання дослідження ґрунтувалася на застосуванні таких методів: аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, узагальнення, абстрагування, історичний, монографічний – для

встановлення економічної сутності категорій «ефективність ЗВО», «розвиток ЗВО», «якість освіти»; графічної візуалізації, системний підхід, аксіоматичний метод – для дослідження взаємозв'язку основних категорій підходу в процесі оцінювання діяльності закладу вищої освіти.

Економічна ефективність управління ЗВО є базовою складовою його конкурентоспроможності, оскільки передбачає раціональне використання ресурсів у формуванні вартості освітніх продуктів та забезпеченні їх якості.

Сучасні підходи до трактування поняття ефективності у вищій освіті характеризуються таким чином. Брінт С., Клотфельтер Ч. (*Brint S., Clotfelter Ch. T.*) трактують поняття «ефективність» як таке, що відображає ступінь і якість, з якою вища освіта досягає результатів очікувань від неї різних суб'єктів. Автори пропонують виокремлювати три основні рівні аналізу ефективності вищої освіти: національний, рівень ЗВО та аудиторії [15, с. 2–4].

Ковальов А. І., Івашкевич Т. В., Ковальов В. А., Фрик О. В. ефективність у вищій освіті пов'язують із процесом формування найменших суспільно можливих витрат праці (живої й уречевленої) з метою отримання певного результату, що задовольняє суспільно необхідні потреби у продуктах вищої освіти. Особливість оцінки ефективності у вищій освіті пов'язана з тим, що витрати здійснюються у сфері ЗВО, а результати проявляються у сфері діяльності випускників протягом тривалого часу [14, с. 81–82].

Матюх С. А. виокремлює поняття ефективності вищої освіти із позиції індивіда, діяльності ЗВО як суб'єкта економіки (мікроекономічна ефективність), держави як замовника і гаранта задоволення громадських потреб (макроефективність), регіонального ринку праці та конкретного працедавця (ринкова ефективність) [9, с. 83].

З урахуванням комплексного характеру категорії економічної ефективності та різних рівнів ефективності функціонування ЗВО Мойсенко І. П., Гринькевич О. С. запропонували аналізувати ефективність вищої освіти за критеріями економічності, продуктивності, результативності та втрат. Якщо перші два критерії пов'язані з цілями раціонального використання ресурсів (зменшення непродуктивних витрат) і максимізацією очікуваного ефекту (наприклад, збільшення рівня зайнятості, доходів, інноваційної активності тощо), то аналіз результативності передбачає оцінку відповідності одержаних результатів індивідуальним і суспільним потребам, пов'язаним із вищою освітою [10].

Демидов С. Р. для визначення ефективності діяльності ЗВО пропонує методику, яка базується на оцінці співвідношень таких показників, як фактичний обсяг інтелектуальної продукції та послуг, попит на інтелектуальну продукцію та послуги ЗВО, фактичне і

нормативне перевищення доходів над витратами, що залишаються в розпорядженні ЗВО, фактичні та нормативні витрати ресурсів на створення і реалізацію інтелектуальної продукції [3, с. 245].

У дослідженні Булатової Р. М., Тугуз Ю. Р., Філіна Н. Н. обґрунтовано три групи параметрів оцінювання ефективності ЗВО: чинники внутрішнього середовища (внутрішня технологічність); чинники тактичного рівня управління (зовнішня технологічність) – визначаються якістю послуг, запитами споживачів, рівнем конкуренції; чинники стратегічного рівня управління (макросередовища) – характеризується інноваційним потенціалом та здатністю організації до цілеспрямованих змін [1].

Кириллов А. Г., досліджуючи питання підвищення ефективності управління ЗВО, наводить показники ефективності з трьох компонентів – менеджмент якості, інноваційний підхід до управління та інформатизація процесів, які, на його думку, дозволяють розвиватися навчальному закладу в сучасних умовах [6]. Пушкарьов Ю. В. і Латуха О. А. для оцінювання ефективності управління ЗВО виділяють лише один критерій – якість освіти, яка дозволяє впроваджувати та створювати новітні технології [12]. Можна стверджувати, що такий підхід ґрунтується на Законі України «Про вищу освіту», де визначено якість вищої освіти як сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства. Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені та передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства [11].

Нині науковцями поняття «якість освіти» визначається як комплексна багатоаспектна категорія. Так, наприклад, Зінченко В. О. розглядає якість освіти як багатобічну категорію, яка органічно поєднує якісну реалізацію всіх складників навчально-виховного процесу та якість визначених результатів освіти, які відображають інтереси всіх зацікавлених суб'єктів [5]. Ляшенко О. І. визначає якість освіти як багатовимірне методологічне поняття, яке різносторонньо віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні й інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя [8]. Вікторов В. Г. представляє це поняття як багатогранну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, і системи освіти, що реалізує її на певних етапах навчання людини [2].

Виокремлюють три складові якості освіти: якість освіти (якість знань, способів вирішення завдань); якість методів навчання і виховання (організація пізнавальної діяльності, мотивація пізнавальної

діяльності, контроль навчальної діяльності); якість освіченості особистості (засвоєння знань, умінь та навичок, засвоєння моральних норм) [4].

Застосовують такі основні підходи до оцінювання якості освіти: *репутаційний* (на основі експертних оцінок), *результативний* (за об'єктивними показниками) і *загальний*. Кількість підходів може бути більшою: традиційний (престижність ЗВО), науковий (відповідність стандартам), менеджерський (задоволення клієнта), споживчий (споживач визначає якість), демократичний (користь ЗВО для суспільства) [4; 7].

За результатами дослідження встановлено, що існуючим методичним підходам до оцінки ефективності та рівня розвитку ЗВО властивий дискусійний характер. Переважна більшість існуючих підходів за даною проблематикою ґрунтується на використанні таких інструментів оцінки, як метод експертних оцінок (узагальнення думок фахівців-експертів); метод опитування респондентів (отримання інформації від різних груп користувачів освітніх послуг, випускників ЗВО, зацікавлених сторін); методи статистичного та економіко-математичного аналізу (виокремлення та оцінка найвагоміших факторів, які впливають на розвиток та ефективність ЗВО); метод профілів (оцінка за допомогою інтегрального показника); метод рейтингових оцінок (визначення і порівняння показників ЗВО із конкурентами) тощо.

Також за результатами аналізу підходів до оцінювання рівня розвитку організації виявлено три основні напрями досліджень авторів: оцінювання з позиції конкурентного статусу та конкурентоспроможності організації; оцінювання з позиції складових потенціалу організації; оцінювання з позиції життєвого циклу організації.

Сучасні підходи до оцінки ефективності та рівня розвитку ЗВО знаходять відображення і в Законі України «Про вищу освіту», де головним критерієм ефективності освіти визначено якість [11]. А основними інструментами реалізації цього підходу можна вважати процедури ліцензування та акредитації. Взаємозв'язок основних категорій такого підходу обґрунтовано та представлено в розробленій схемі (рис. 1).

Сучасна концепція вищої освіти ґрунтується на загальному управлінні якістю (*Total Quality Management – TQM*) і вимогах до систем менеджменту якості Міжнародної організації зі стандартизації (*International Organization for Standardization – ISO*), досягненні відповідного рівня якості освітніх послуг, що вимагає трансформації в напрямку керованого інноваційного розвитку та забезпечує регулярний зворотний зв'язок зі споживачами освітніх послуг щодо оцінювання якості діяльності ЗВО.

На думку В. Салова, доцільним є упорядкування показників та індикаторів діяльності ЗВО з метою створення єдиної системи ліцензування, акредитації та рейтингування, формування уніфікованої інформаційної бази оцінювання потенціалу та результативності діяльності ЗВО для процедур ліцензування, акредитації та рейтингування на основі систематичності та прозорості контролю забезпечення якості вищої освіти; уніфікація методології оцінювання потенціалу та результативності при вказаних процедурах, а також адаптація стандартів вищої освіти до системи ліцензування, акредитації та рейтингування [13, с. 51–53]. Цей підхід передбачає, насамперед, визначення напрямків оцінювання, серед яких дослідник виокремив такі: організаційна структура, якість управління структурними підрозділами, матеріально-технічне забезпечення та інфраструктура,

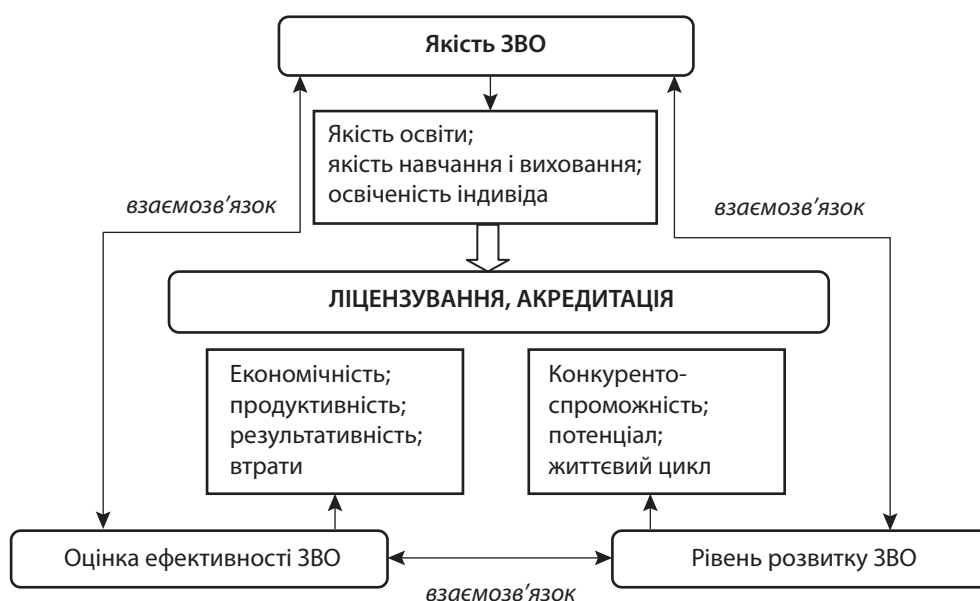

Рис. 1. Взаємозв'язок категорій ефективності, розвитку і якості ЗВО

Джерело: авторська розробка.

фінансові ресурси, інформаційні ресурси, здобутки національного рівня, доступність вищої освіти, контингент студентів, кадрове забезпечення, якість кадрового забезпечення, підготовка науково-педагогічних кадрів, навчально-методичне забезпечення, якість вищої освіти, випуск фахівців, наукова діяльність, міжнародна діяльність [13, с. 53].

Ліцензування освітньої діяльності являє собою процедуру визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності (ч. 15 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту»). Нормами Закону передбачено, що освітня діяльність має здійснюватися відповідно до вимог стандарту на освітню діяльність як нормативного документа, що встановлює мінімальні вимоги до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, інформаційного та інших видів забезпечення освітнього процесу [11].

Тому процедура ліцензування полягає у визначенні відповідності умов здійснення освітньої діяльності ЗВО вимогам стандарту освітньої діяльності (ст. 9). У разі формування позитивних експертних висновків за результатами ліцензування відбувається акредитація освітньої програми, тобто оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності ЗВО за цією програмою на предмет: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання (ч. 4 ст. 1) [11].

ВИСНОВКИ

Результати оцінки, їх аналіз та коригування, як наслідок, служать умовою забезпечення необхідних вимог при ліцензуванні, акредитації, а також участі ЗВО в рейтингуванні. Якість процесів, їх побудова, реалізація та моніторинг визначають ефективність діяльності ЗВО, від ефективності залежить рівень розвитку, рівень розвитку ґрунтується на якості досягнутої мети, що веде до якісно нового рівня розвитку ЗВО.

Отже, можна стверджувати про відсутність універсального та досконалого методу оцінювання ефективності та рівня розвитку закладу вищої освіти, результати застосування якого комплексно та системно відображали б усі сильні сторони та можливості суб'єкта господарювання. Також дискусійним залишається питання щодо домінування суб'єктивного експертного чи об'єктивного кількісного оцінювання, тому що кожен із цих методів доцільно застосовувати, зважаючи на цілі, предмет дослідження та враховувати ситуаційний підхід до управління ЗВО. Ці питання і будуть предметом наших подальших досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова Р. М., Тугуз Ю. Р., Філін Н. Н. Оценка эффективности вузов на основе нечетких методов. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 11 (часть 2). С. 238–243.
2. Вікторів В. Г. Управління якістю освіти: соціально-філософський аналіз : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2005. 286 с.
3. Демидов С. Р. Теоретико-методологические основы и механизм обеспечения экономической безопасности высшего учебного заведения : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05. Москва, 2007. 297 с.
4. Єсіна О. Г. Критерії оцінки якості підготовки сучасних фахівців. *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі*. 2012. Вип. VII. С. 84–90.
5. Зінченко В. О. Моніторинг якості навчального процесу у вищому навчальному закладі : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 360 с.
6. Кириллов А. Г. Повышение значений показателей эффективности системы управления вузом. *Науковедение*. 2014. Вып. 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/povyshenie-znacheniy-pokazateley-effektivnosti-sistemy-upravleniya-vuzom>
7. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти. *Вища освіта України*. 2005. № 4. С. 82–87.
8. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 1. С. 5–12.
9. Матюх С. А. Формування концептуальних засад ефективності діяльності вищих навчальних закладів. *Економічний часопис-XXI*. 2013. № 5–6 (1). С. 82–85.
10. Мойсеєнко І. П., Гринькевич О. С. Економічна ефективність вищої освіти в Україні. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 80–87.
11. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20170101>
12. Пушкарєв Ю. В., Латуха О. А. Оценка эффективности деятельности современного университета как инновационного вуза. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. 2012. № 1. С. 25–31.
13. Салов В. Уніфікація інформаційної бази і методології оцінювання потенціалу та результативності вищих навчальних закладів. *Вища школа*. 2009. № 2. С. 51–64.
14. Ковалев А. И., Ивашкевич Т. В., Ковалев В. А., Фрик О. В. Сфера образовательных услуг: маркетинговые стратегии : монография. Hamburg, 2014. 219 с.
15. Brint S., Clotfelter Ch. T. U. S. Higher Education Effectiveness. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*. 2016. Vol. 2. No. 1. P. 2–37. URL: <https://muse.jhu.edu/article/612990>

REFERENCES

- Brint, S., and Clotfelter, Ch. T. "U. S. Higher Education Effectiveness". *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*. 2016. <https://muse.jhu.edu/article/612990>
- Bulatova, R. M., Tuguz, Yu. R., and Filin, N. N. "Otsenka effektivnosti vuzov na osnove nechetkikh metodov" [Evaluation of the effectiveness of universities based on fuzzy methods]. *Fundamentalnyye issledovaniya*, vol. 2, no. 11 (2013): 238-243.
- Demidov, S. R. "Teoretiko-metodologicheskiye osnovy i mekhanizm obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti

vysshego uchebnogo zavedeniya" [Theoretical and methodological foundations and mechanism for ensuring economic security of a higher educational institution]: *dis. ... d-ra ekon. nauk* : 08.00.05, 2007.

Kirillov, A. G. "Povysheniye znacheniy pokazateley effektivnosti sistemy upravleniya vuzom" [Increasing the performance indicators of the university management system]. *Naukovedeniye*. 2014. <https://cyberleninka.ru/article/v/povysheniye-znacheniy-pokazateley-effektivnosti-sistemy-upravleniya-vuzom>

Kisil, M. V. "Otsinka yakosti vyshchoi osvity" [Evaluation of the quality of higher education]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, no. 4 (2005): 82-87.

Kovalev, A. I. et al. *Sfera obrazovatelnykh uslug: marketingovyie strategii* [Educational services: marketing strategies]. Hamburg, 2014.

[Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20170101>

Liashenko, O. I. "Yakist osvity yak osnova funktsionuvannya i rozvytku suchasnykh system osvity" [Quality of education as a basis for the functioning and development of modern education systems]. *Pedahohika i psykholohiia*, no. 1 (2005): 5-12.

Matiukh, S. A. "Formuvannya kontseptualnykh zasad efektyvnosti diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv" [Formation of conceptual foundations for the effectiveness of higher education institutions]. *Ekonomichni chasopysy-XXI*, no. 5-6 (1) (2013): 82-85.

Moiseienko, I. P., and Hrynkevych, O. S. "Ekonomichna efektyvnist vyshchoi osvity v Ukraini" [Economic efficiency of higher education in Ukraine]. *Sotsialno-pravovi studii*, no. 1 (2018): 80-87.

Pushkarev, Yu. V., and Latukha, O. A. "Otsenka effektivnosti deyatelnosti sovremennogo universiteta kak innovatsionnogo vuza" [Evaluation of the effectiveness of the modern university as an innovative university]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, no. 1 (2012): 25-31.

Salov, V. "Unifikatsiia informatsiinoi bazy i metodolohii otsiniuvannya potentsialu ta rezultatyvnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv" [Unification of the information base and methodology for evaluating the potential and performance of higher education institutions]. *Vyshcha shkola*, no. 2 (2009): 51-64.

Viktorov, V. H. *Upravlinnia yakistiu osvity: sotsialno-filosofskyi analiz* [Educational quality management: A social and philosophical analysis]. Dnipropetrovsk: Porohy, 2005.

Yesina, O. H. "Kryterii otsinky yakosti pidhotovky suchasnykh fakhivtsiv" [Criteria for assessing the quality of training of modern specialists]. *Teoriia ta metodyka navchannya fundamentalnykh dystsyplyn u vyshchii shkoli*, no. VII (2012): 84-90.

Zinchenko, V. O. *Monitorynh yakosti navchalnoho protsesu u vyshchomu navchalnomu zakladi* [Monitoring the quality of the educational process in a higher education institution]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013.

УДК 658.821.5:65.011.47

JEL: L12

МЕХАНІЗМ СТРАТЕГІЧНОЇ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

©2019 ДОВБНЯ С. Б., ЧАБАНЕЦЬ Т. М.

УДК 658.821.5:65.011.47

JEL: L12

Довбня С. Б., Чабанець Т. М. Механізм стратегічної оцінки конкурентної позиції підприємства

Метою статті є розробка механізму оцінки конкурентної позиції підприємства, який забезпечує комплексну об'єктивну діагностику ринкових галузевих факторів та потенціалу підприємства. Розроблено вдосконалену модифікацію SPACE-аналізу. При діагностиці стану підприємства розглянуто його фінансову силу та конкурентні переваги. У процесі оцінки ближнього зовнішнього середовища проаналізовано стабільність та привабливість галузі. Фінансова сила, як комплексне поняття, передбачає оцінку платоспроможності підприємства, його фінансової незалежності та результативності діяльності. Конкурентоспроможність підприємства визначається його ринковими конкурентними перевагами та ефективністю використання ресурсів. Обґрунтовано набори локальних показників по кожному оціночному напрямку підприємства та зовнішнього середовища, у тому числі оригінальні, які не мають широкого застосування («коефіцієнт результативності», «коефіцієнт конкурентоспроможності заробітної плати»). Запропоновано розрахунок інтегральних показників фінансової сили підприємства, його конкурентоспроможності, привабливості та стабільності галузі. Для інтерпретації результатів аналізу та вибору вектора стратегічного розвитку розроблено матрицю. Цей механізм забезпечить прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору стратегії завдяки: можливості кількісної оцінки кожного фактора; інтегральній оцінці фінансової сили та конкурентоспроможності підприємства, привабливості та стабільності галузі; а також рекомендаціям, наведеним у матриці SPACE-аналізу. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичних підходів до кількісної оцінки окремих факторів зовнішнього середовища та їх впливу на стратегію підприємства.

Ключові слова: стратегічне управління, SPACE-аналіз, фінансова сила підприємства, конкурентоспроможність підприємства, привабливість галузі, коефіцієнт результативності, коефіцієнт конкурентоспроможності заробітної плати, стабільність галузі, конкурентна стратегія.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-9-313-320>

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 10.

Довбня Світлана Борисівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки та підприємництва ім. Т. Г. Бєня, Національна металургійна академія України (просп. Гагаріна, 4, Дніпро, 49005, Україна)

E-mail: sdov@ua.fm

Чабанець Тетяна Михайлівна – судовий експерт Лабораторії права промислової власності, Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (бул. Лесі Українки, 26, Київ, 01133, Україна)

E-mail: t.chabanets@gmail.com